

Мақала туралы мәлімет / Содержание

«ЖАСТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых «МОЛОДЕЖЬ И НАУКА: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ»

The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «YOUTH AND SCIENCE: PRESENT AND FUTURE»

Жинақ	IV, Атырау, 8/04/2026, 2026 ж.
ISBN	978-601-262-638-4
Секция	СЕКЦИЯ IV. ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ Секция IV.II. Цифрлық технологиялар жағдайындағы құқықтық жүйені дамыту және құқық қолдану тәжірибесі / Развитие правовой системы и практика правоприменения в условиях цифровых технологий
Жинақтағы рет нөмірі	№ 051
Мазмұндағы беті	241
Жарияланған беттері	241-246
Автор(лар)	Баязов Тугел Жолдасович
Мақала атауы	ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЭТИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ
Мазмұндағы жазылуы	Баязов Т.Ж., Кулбаева М.М. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЭТИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ескерту: бет нөмірлері жинақтың соңындағы «МАЗМҰНЫ» бөліміндегі жарияланған беттерге сәйкес берілді.

«ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЭТИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ»

Баязов Тугел Жолдасович

tugel@mail.ru

«Құқықтану» білім бағдарламасының 2-курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, доктор PhD, қауымдастырылған профессор-Кулбаева М.М.

Құқықтануды цифрландыру – ол қазіргі заманғы құқықтық жүйенің ажырамас бөлігіне айналып отырған өзекті бағыттардың бірі. Бұл процесс құқықтық қызметтердің тиімділігін арттырып, азаматтардың қолжетімділігінің кеңейтеді және құқық қорғау органдарының жұмысын жеңілдетеді: құқықтық қызметтерге халықтың қолжетімділігі – электронды үкімет (e-Gov) платформалары арқылы мемлекеттік қызметтердің онлайн жасау мүмкіндігі, цифрлық нотариат, сот ісін онлайн жүргізу, электронды келісім-шарттар мен басқа да түрлі құжаттарды қашықтықтан рәсімдеу, жасанды интеллект, чат-боттар мен виртуалды заңгерлер азаматтарға жедел құқықтық кеңестер беруде, Big Data (үлкен деректерді) талдау арқылы, жылжымайтын мүлік, авторлық құқық, сауда және басқа да салаларда смарт-келісім шарттарды пайдалану, қашықтықтан жұмыс істеу және онлайн сот отырыстары, құқықтық рәсімдерді цифрландыру сот жүйесінің тиімділігін арттырады.

Қазіргі уақытта жасанды (ЖИ) технологиялары құқық қорғау қызметінде, сот өндірісінде және қылмыстық процестің жекелеген сатыларында кеңінен қолданылып жатыр. Машиналық оқыту, деректерді интеллектуалды талдау, тұлғаны биометриялық сәйкестендіру, қылмыстық тәуекелдерді болжау жүйелері секілді инновациялық құралдар қылмыстық іс жүргізу органдарының жұмыс тиімділігін арттыруға, дәлелдемелерді жедел жинауға және процестік шешімдердің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, ЖИ құралдары қылмыстық процестің жаңа форматын қалыптастыруға ықпал етіп, құқық қолдану практикасына түбегейлі өзгерістер енгізіп жатыр.

Дегенмен де, жасанды интеллекттің құқық жүйесіне белсенді енуі бірқатар күрделі құқықтық, этикалық және әлеуметтік мәселелерді туындатады.

Алгоритмдердің ашық еместігі, дербес дерек қорлардың қорғалуы, шешім қабылдау процесіндегі қателіктер мен алгоритмдік теңсіздік, жауапкершіліктің құқықтық режимі секілді мәселелер қылмыстық сот төрелігі үшін ерекше маңызға ие. Қылмыстық процесте қолданылатын ЖИ құралдарының адам құқықтарына, әділ сот қағидаттарына және кінәсіздік презумпциясына ықпал ету тәуекелі кәсіби және ғылыми қауымдастықтың назарын талп етеді. Сондықтан, жасанды интеллекттің қылмыстық процестегі орны тек техникалық тиімділік тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар құқықтық регламенттеу мен этикалық шектеулер призмасынан жан-жақты талдауды қажет етеді.

ЖИ технологияларын құқықтық қорғау органдарының қызметіне енгізу қарқынының өсуімен, сондай-ақ Қазақстан Республикасында цифрландыру саясатының құқық салаларында белсенді жүзеге асырылуымен айқындалады. Қылмыстық процесте жасанды интеллектті қолданудың нормативтік-құқықтық базасы әлі де қалыптасу үстінде, ал халықаралық ұйымдар ұсынған стандарттар мен тәжірибелер ұлттық құқық жүйесінде толық көрініс таппаған. Бұл өз кезегінде ЖИ-ні қолдану кезіндегі құқықтық қауіпсіздік пен құқықтық жауапкершілік тетіктерін жетілдіру қажеттілігін көрсетеді.

Цифрландыру құқық қорғау органдарының жұмысын жақсартуға және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін құқық қорғау саласында маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда цифрландыру кез келген мемлекеттің дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Ұзақ уақыт бойы құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қызметін автоматтандыру және ақпараттық қамтамасыз ету жөніндегі қызмет тек техникалық құрылғылармен: компьютерлермен, принтерлермен және сканерлермен қамтамасыз етумен ғана шектелді. Алайда, аталған техникалық құрылғылар тергеу субъектілеріне баспа машиналары ретінде қызмет етті. Бірақ бұл тек іс жүргізу құжаттарын жасау мерзімін қысқартты. Құқық қорғау органдары ақпараттың үлкен көлемімен жұмыс істейді, сондықтан алынған ақпаратты сақтаудың бірыңғай жүйесі қажет болды, оны пайдалану барлық тергеу субъектілеріне жедел қол жетімділікті қамтамасыз етеді. Құқық қорғау саласындағы цифрландырудың негізгі міндеттерінің бірі құқық қорғау қызметін тиімді дамытуға, ақпаратты дәлірек қылмыстық статистика мен қылмыстың алдын алу үшін жинауға, талдауға және пайдалануға мүмкіндік беретін зияткерлік жүйелер мен деректер базасын құру болып табылады. Цифрлық технологиялар құқық қорғау органдарына қылмыстық әрекеттерді нақты уақыт режимінде бақылауға, қоғамдық тәртіп мониторингін жақсартуға және болып жатқан оқиғаларға жедел жауап беруге мүмкіндік береді.

Біздің елімізде соңғы онжылдықта цифрлық технологияларды дамытуда айтарлықтай серпіліс болды. Цифрландыру қоғамның құқықтық саласының ажырамас бөлігі болып табылады. Сондай-ақ, құқық қорғау саласындағы цифрлық технологиялардың арқасында құқық қорғау органдарының уақыты мен ресурстарын үнемдеуге және сот төрелігін қамтамасыз ету сапасын едәуір арттыруға мүмкіндік беретін телемедициналық консультациялар мен қашықтықтан соттарды жүзеге асыру мүмкіндігі пайда болады. Бірақ кез-келген басқа процесс сияқты, IT-технологияларды енгізу бірқатар әлсіз жақтарды анықтайтын осалдықтардан айырылмайды және оны құқықтық қызмет аясында жүзеге асыру бірқатар тар ойлармен бірге жүреді:

- 1) Жасанды интеллект (AI) бүгінгі күні құқықтың толыққанды субъектісі болып табылмайды. AI толыққанды болғанға дейін ол адамды алмастыра алмайды;
- 2) заманауи технологияларды енгізу ақпараттың "ағып кетуіне" арналған жаңа арналарға әкеледі. Жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығын бұзу тәуекелдері артады;
- 3) құқық бұзушылықтың жаңа түрлері пайда болады. Зиянкестер алаяқтықтың жаңа түрлерін белсенді түрде енгізуде;
- 4) жұмыссыздық деңгейі артып келеді. Бірте-бірте компьютерлер адамды ауыстырады.

Legaltech барған сайын танымал бола бастады-бұл құқықтық процестерді автоматтандыруға және цифрландыруға бағытталған құқық саласында технологияларды қолдану. LegalTech ұғымы ағылшын тілінен алынған және legal technology сөз тіркесінің аббревиатурасы болып табылады. Мағынасы жағынан, LegalTech деп мамандандырылған ақпараттық-техникалық құралдар түсініледі: кәсіби құқықтық қызмет процестерін оңтайландыруға және жеңілдетуге бағытталған платформалар, бағдарламалар, өнімдер мен құралдар. Заманауи технологиялар заңгерлердің жұмысын едәуір жеңілдетеді және жеделдетеді, құқықтық процестерді ұйымдастыруға кететін шығындарды азайтады және ақпаратты өңдеу мен шешім қабылдау сапасын арттырады. Осы технологиялар мен құралдардың кейбіреулері мыналарды қамтиды:

1. Заңды онлайн қызметтер. Олар заңгерлерге ақпаратты электронды түрде өңдеуге және сақтауға, деректерді сақтауға және талдауға, құжат үлгілерін жасауға және заңнама мен заңды процедураларды тұжырымдауға мүмкіндік береді.

2. Жасанды интеллект және деректерді өңдеудің автоматтандырылған жүйелері. Бұл технологиялар заңгерлерге Машиналық оқыту және жасанды интеллект алгоритмдерін қолдана отырып, үлкен көлемдегі деректерді талдау негізінде шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

3. Электрондық қолтаңба және электрондық құжаттар. Заңды құжаттарды жасауға, қол қоюға және электрондық пошта арқылы жіберуге болады, бұл жылдамдықты арттырады және мәміле жасау процесін жеңілдетеді.

4. Бұлтты технологиялар. Бұлтты технологиялар заңгерлерге қашықтағы серверлерде ақпаратты сақтауға және өңдеуге мүмкіндік береді, бұл кез келген пайдаланушының кез келген уақытта қажетті ақпаратқа қол жеткізуін қамтамасыз етеді.

5. Онлайн кеңес беру және дауларды шешу. Заңгерлік кеңес алуға немесе заңды дауларды шешу үшін онлайн арбитражды пайдалануға мүмкіндік беретін бірқатар онлайн қызметтер бар.

6. Электрондық сот жүйесі. Бұл жүйе адвокаттарға сотқа жүгінуге, істерді басқаруға, қарама-қарсы тараппен байланысуға, сот шешімдерін қабылдауға және талдауға және электронды қол жетімді ақпарат негізінде шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Құқықтанудағы цифрлық құралдардың қажеттілігі мынада: цифрландыру қызметкерлердің құқықтану саласындағы тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Заманауи технологиялар дәлелдемелерді алуды және өңдеуді жеделдетуге мүмкіндік береді, бұл қылмыстарды тергеуді жеңілдетеді. Сол сияқты, цифрлық жүйелер шағым беру процесін жеңілдетеді және оларға сот арқылы дәлелді жауап береді. Цифрландырудың арқасында құқық қорғау органдары мен агенттіктер нақты уақыт режимінде ақпарат алмасуды жеңілдетеді. Бұл талдау мен қауіп-қатерге жауап беру процесін жылдамдатуға көмектеседі. Технологияны жаңарту құқық қорғау органдарына трендтерді анықтауға және қылмыскерлердің профильдерін анықтауға көмектеседі. Бұл оларға алдын алу шараларынан бастап қылмыскерлерді ұстау мен жазалауға дейін әрекет етуге мүмкіндік береді. Қазіргі заңгерлер өз құжаттарын жасау және сақтау үшін Google Docs немесе Microsoft Word сияқты электрондық құжаттарды пайдаланады. Бұл оларға жұмыс істеу үшін қажетті құжаттарға жылдам қол жеткізуге және әріптестерімен бөлісуге мүмкіндік береді. Электрондық поштаның болуы заңгерлерге әріптестерімен және клиенттерімен жылдам және тиімді ақпарат алмасуға және маңызды құжаттарды нақты уақытта алуға және жіберуге мүмкіндік береді. Электрондық құжаттарға қол қою қызметтері DocuSign немесе Adobe Sign сияқты заңгерлерге Құжаттарды басып шығаруды, сканерлеуді немесе пошта арқылы жіберуді қажет етпестен электронды түрде қол қоюға мүмкіндік береді. Осылайша, бүгінгі таңда цифрландыру құқық қорғау органдарының қызметінде маңызды рөл атқарады деген қорытынды жасауға болады. Кемшіліктердің болуына қарамастан, заңгерлерге өз қызметінде заманауи технологияларды пайдаланудан бас тарту мүмкін болмайды. Жалпы, құқық қорғау саласында цифрлық технологияларды пайдалану құқық қорғау органдары жұмысының тиімділігін арттыруға, қылмысты бақылауды жақсартуға, сондай-ақ тезірек және адал сот төрелігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Сондай-ақ, цифрландыру процесінің әсерінен нормативтік құқықтық актілер мен заңнаманың өзгеру фактісін атап өтуге болады. Жасанды интеллект қолдана алатын салалық реттеудің заманауи, бәсекеге қабілетті заңнамалық негіздерін қалыптастыру қажеттілігі артып келеді. Сонымен қатар, жасанды интеллектті енгізуге кедергі келтіретін нормаларды өзгерту бойынша ұсыныстар әзірленуде.

Цифрландыру және жасанды интеллект құқықтануға тікелей әсер етеді. Қазіргі заманғы заңгерлер заң ғылымында сапалы дағдыларды ғана емес, сонымен қатар кәсіби қызметте цифрлық технологияларды қолдану қабілеттерін де игеруі керек. Ол үшін заңгерлерді даярлайтын білім беру мекемелерінде цифрлық сауаттылықты арттыруға және жасанды

интеллект саласындағы құзыреттердің жоғары деңгейін қамтамасыз етуге бағытталған мамандандырылған бағдарламалар енгізілетін болады. Сонымен қатар, мұндай бағдарламалар тек студенттерге ғана емес, сонымен қатар кәсіби түлектерге де, біліктілік деңгейін арттыруға бағытталған бағдарламалар аясында жасалатынын атап өткен жөн. Қазақстан Республикасындағы құқықтану мен құқықты цифрландырудың оң нәтижелерін қарастырамыз. Біріншіден, барлық қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілер орналасқан бірыңғай интернет жүйесін құруды талдау қажет. «Кепілгер», «Консультант Плюс» сияқты ақпараттық порталдар азаматтардың құқық нормаларымен өзара іс-қимылын жеңілдетеді, қолданыстағы заңнамамен танысуға мүмкіндік береді. Мемлекет нормативтік құқықтық актілерді қалыптастыру процесін жасырмайды, бірақ оны сайттарда жариялайды. Азаматтардың нормативтік құқықтық актілерді зерттеуге деген дербес қызығушылығы азаматтардың құқықтық мәдениетін және олардың құқықтық санасын қалыптастырады.

Заң ғылымына цифрландыруды енгізу заңгерлердің кейбір қолмен жұмысын автоматтандыруға және осы қызметке жұмсалатын уақыт аралығын қысқартуға мүмкіндік береді. Нақты құжаттарды цифрландыру бұл құжаттарды заң шығарушылық сипаттағы ұйымдастырушылық шешімдерді әзірлеу кезінде пайдалануды жеңілдетеді.

Әрине, құқықтануды цифрландыру оң құбылыс, бір жағынан: істерді неғұрлым тиімді және жылдам шешуге қол жеткізіледі; заң қызметтерін ұсыну жылдамдығы мен сапасы артады; әлеуметтік желілерде, интернет агенттіктерде жеке консультациялар арқылы онлайн режимінде заң қызметтерін алу мүмкіндігі артады; заң фирмаларының жұмысын жаңғырту және оңтайландыру, оларды ұстауға жұмсалатын шығындарды қысқарту; коммуникацияны жақсарту қашықтықтан өзара әрекеттесу арқылы заңгерлер мен клиенттер арасында.

Цифрлық трансформацияның кемшіліктеріне келетін болсақ, мыналарды қарастыруға болады: сайттар немесе интернет технологиялары дұрыс жұмыс істемеген жағдайда құпия ақпараттың ағып кету қаупі артады; жаңа технологияларды қолдануда персоналды оқыту немесе қайта даярлау үшін жоғары қаржылық шығындардың қажеттілігі; қауіпсіздік жүйелеріндегі техникалық ақаулар мен ақаулар өзара байланысты элементтердің «атрофиясына» әкеледі; электрондық жүйелердің жеткіліксіз дамуы электрондық құқықтағы қолтаңбалар мен қауіпсіздік; электрондық қолтаңбалардың «хакерлердің қолына» түсу қаупі. Құқықтануды цифрландырудың оң және теріс жақтарын талдай отырып, құқықтануды цифрландырудың өзекті мәселелерін бөліп көрсетуге болады. Құқықтануды цифрландыру үдерісіндегі маңызды проблемалардың бірі заңгерлер мен адвокаттардың цифрлық технологиялармен жұмыс істеуге жеткіліксіз дайындығы болып табылады. Әрбір ересек адам өзінің кәсіби қызметін өз өкілеттіктерін жүзеге асыру кезінде ескеру қажет көптеген ақпараттық технологиялармен біріктіре алмайды. Алайда, цифрлық ғасырдың заманауи студенттері мен жастарының жаңа буыны өз қызметінде қажетті талаптарды жоғары ықтималдықпен үйлестіре алады. Ақпараттық деректерді бұзуды және заңсыз пайдалануды болдырмау үшін электрондық қолтаңбалар мен басқа да қауіпсіздік жүйелерін қалыптастыру саласында қауіпсіздік деңгейін арттырудың шұғыл қажеттілігі бар. Бұған қоса, әртүрлі құқықтық ақпараттық жүйелермен жұмыс істеу үшін әмбебап стандартталған платформаларды әзірлеудің өзектілігі артып келеді. Өкінішке орай, Қазақстан Республикасында барлық соттар мен адвокаттар кеңселері заманауи компьютерлік техникамен және бағдарламалық жасақтамамен жабдықталмаған, бұл электрондық құжаттар мен қызметтерге қол жеткізуді едәуір қиындатады. Сондай-ақ, барлық (занды, құқық қорғау және т.б.) инстанциялар арасында электрондық құжаттармен алмасуға болатын бірыңғай цифрлық платформаның болмауы қағаз құжаттардың қолмен қозғалысын пайдалануға мәжбүр етеді. Осылайша, цифрлық заң ғылымы мен цифрлық құқық заңгерлердің кәсіби қызметіне және құқықтануға белсенді түрде енгізілуде. Құқықтануды цифрландыру заңгерлер мен судьялардың жұмыс процесін едәуір жеделдетуге және жақсартуға мүмкіндік береді. Құқықтық қызметте заманауи технологияларды қолдану арқылы кез-келген ақпаратты іздеуге, өңдеуге және талдауға уақытты қысқартуға болады, ең дұрысы қателер мен дәлсіздіктердің минималды санына қол жеткізуге болады. Цифрландыру, көп қырлы құбылыс ретінде, әр түрлі

салдарға әкелетіні сөзсіз: оң және теріс. Мұндай жағдайда мемлекет цифрландырудың оң әсерін кеңейтуге, жағымсыз құбылыстарды жеңілдетуге және өзекті мәселелерді шешуге бағытталған осындай саясат пен құқықтық қызметті жүзеге асыруға міндетті. Мұндай саясат, ең алдымен, адамдардың цифрлық сауаттылығын арттыруға бағытталған білім беру және ағарту бағдарламаларын қаржыландыруды қамтуы тиіс. Мемлекет заң ғылымына цифрландыруды енгізу не үшін қажет екенін, одан азаматтар не алатынын түсіндіруі керек. Бұдан басқа, мемлекет ақпараттық технологияларды пайдалану қауіпсіздігіне қамқорлық жасауға және технологиялар деңгейін ең жоғары көрсеткіштерге жеткізуге міндетті.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес, қылмыстық жауапкершіліктің негізі - Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде қарастырылған қылмыс құрамының барлық белгілері бар әрекетті жасау. Демек, жасанды интеллектке қылмыстық жауапкершілік жүктеу мүмкіндігін анықтау үшін мұндай жүйелер негізінен әлеуметтік қауіпті әрекеттерді (әрекетсіздікті) жасай алатынын анықтау керек, содан кейін ғана жасанды интеллектті қылмыс субъектісі деп тану немесе мойындамау туралы қорытынды жасау керек. Толық немесе ішінара жасанды интеллект жүзеге асыратын қызмет объективті түрде қоғамға қауіп төндіруі және қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастарға зиян келтіруі мүмкін. Сонымен, пилотсыз көлік құралы тиісті ережелерді бұзған жағдайда жол қауіпсіздігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастарға қол сұғуы мүмкін. Компьютерлік жүйелерді бұзуға бағдарламаланған нейрондық желінің қызметі компьютерлік ақпарат, меншік, адам мен азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтары саласындағы қоғамдық қатынастарға зиян келтіруі мүмкін (электрондық ақпараттың мазмұнына байланысты).

Ақырында, жасанды интеллект қызметі адамның өмірі мен денсаулығына тікелей зиян келтіруі мүмкін. Шетел әдебиеттерінде мотоцикл өндірісіне қатысатын робот жұмысшылардың бірін өз міндеттеріне қауіп төндіреді деп қателесіп, гидравликалық «қолды» пайдаланып, жұмысшыны жанасатын жабдыққа қысу арқылы өлімге душар еткен мысал келтірілген. Осылайша, біз келтірілген мысалдар мен дәлелдер жасанды интеллект қызметі қоғамға қауіпті және қорғалатын қоғамдық қатынастарға зиян тигізуі мүмкін деп сенімді түрде айтуға мүмкіндік береді деп санаймыз. Тағы бір сұрақ: жасанды интеллект өз қызметімен кез-келген қылмыс құрамының объективті жағын жүзеге асыра ала ма? Қазақстанның қолданыстағы қылмыстық заңнамасында қарастырылған қылмыстардың құрамына жүгінейік. Жоғарыда айтылғандай, жасанды интеллект жүйесі қазіргі уақытта көлік құралдарын басқаруды қамтамасыз ету үшін белсенді қолданылады, осыған байланысты адам денсаулығына зиян немесе адам өлімі түрінде қоғамдық қауіпті салдары бар жол қозғалысы ережелерін компьютерлік алгоритмдермен бұзу ықтималдығын жоққа шығару мүмкін емес. Пайдаланушы, көлік құралын жасаушы, жасанды интеллект жүйесін жасаушы және басқа да қатысушы тұлғалар арасында жауапкершілікті бөлу мәселесі қазір өте өзекті және нақты шешімі жоқ. Алайда, пайдаланушы барлық қажетті шарттарды сақтады делік, ал көлік құралын жасаушы мен бағдарламалық жасақтама жасаушы өз жұмысында қателіктер жібермеді, ал жасанды интеллект (оның ерекшелігі-өзін-өзі оқыту) жағдайды өз бетінше дұрыс бағаламады және қоғамдық қауіпті әрекет жасау туралы шешім қабылдады - жаяу жүргіншіні ұрып-соғу немесе басқа біреудің мүлкіне үлкен мөлшерде зақым келтіру.

Әлбетте, жоғарыда аталған адамдардың қызметінде субъективті заңсыздық жоқ (өйткені жазықсыз зиян келтірілген), ал жасанды интеллект қызметінде «жол қозғалысы ережелерін бұзу және көлік құралдарын пайдалану» немесе Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің «мүлікті абайсызда жою немесе зақымдау» бабы қарастырылған қылмыстардың белгілері бар. Бір қызығы, Microsoft корпорациясының Интернет желісіндегі байланысты сақтауға арналған Өзін-өзі оқытатын бағдарламаны құру әрекеті. Бағдарлама жасөспірімдердің интернеттегі қарым-қатынасын зерттеу үшін жасалғанын және оның авторлары үшін бұл мінез-құлықты болжау мүмкін емес екенін ескеріңіз. Мүмкін, кез-келген жоғары мамандандырылған жасанды интеллект өз саласында әлеуметтік қауіпті әрекет жасай алады. Жол қозғалысының жоғарыда аталған қауіпсіздігінен басқа, құқыққа қайшы қызмет:

медицинада - автономды медициналық жабдықтың тиісінше жұмыс істемеуі салдарынан; ауыл шаруашылығында - пилотсыз ауыл шаруашылығы техникасының (мысалы, Spirit тракторы немесе lettucebot құрылғысы) келтірген жойылуынан; қорғаныс саласында-«өз - өзім» әскери құрылғылар жүйесіндегі қателіктен туындауы мүмкін, жауды жеңуге арналған. П.М.Морхат атап өткендей, жасанды интеллектпен жабдықталған қару қазіргі уақытта бар және тіпті шектеулі түрде қолданылады, ал болашақта робот адамның бақылауына қарамастан мінез-құлық нұсқаларын өз бетінше таңдай алады. Жасанды интеллект қазірдің өзінде көптеген салаларда қолданылатындықтан, олардың саны артады, заңсыз әрекеттер барлық салаларда жүзеге асырылуы мүмкін деген қорытынды жасауға болады. Егер дамыған жасанды интеллект жүйесі антропоморфты денені басқаратын болса, онда ол Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлігінің кез-келген баптарында қарастырылған әлеуметтік қауіпті әрекеттерді жасаудан бас тартпайды. Егер тиісті заңнамалық тыйым салынбаса, кибернетиканың даму қарқындылығын ескере отырып, бұл жақын арада мүмкін болады деп ойлаймын. Егер біз мұндай жағдайды қылмыс құрамының объективті белгілерін талдау тұрғысынан қарастыратын болсақ, онда жасанды интеллект адамнан ерекшеленбейтіні анық. Субъективті белгілер. Іс-әрекеттің субъективті заңсыздығын зерттеуге көшсек, шетелдік әріптестермен келісеміз: қылмыс құрамының объективті белгілері жеке тұлғалардан жасанды интеллектке салыстырмалы түрде оңай ауысқанымен, мұндай жағдайларда субъективті тараптың белгілерін анықтау өте қиын. Адамға қатысты кінәнің мазмұны туралы идеяларды бүгінде біркелкі деп атауға болмайды - қазіргі қылмыстық құқық теориясында субъективті тарапқа арналған қылмыстық құқық нормаларын түзету бойынша көптеген ұсыныстар бар. Сонымен қатар, жасанды интеллекттің мінез-құлық алгоритмін әлі де адам жасайды және оның қызметі одан әрі өзін-өзі оқытуға негіз болатын жеткілікті қатаң мінез-құлық ережелеріне негізделген. Демек, компьютерлік алгоритмнің кінәсін анықтау, жеке адамнан айырмашылығы, белгілі бір контексте оның ерекшеліктерімен болса да, одан да жеңіл болуы мүмкін. Бұл жағдай тек құқықтық және психологиялық білімді ғана емес, сонымен қатар кибернетика мен информатика саласындағы дағдыларды (мүмкін) қолдану қажеттілігін анықтайды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Жасанды интеллектті дамытудың 2024 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400000592>
2. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы қаулысымен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>
3. Г.Н.Мухамадиева, А.К.Жәнібеков, Н.М.Әпсіметжәне Е.Т.Әлімқұлов, Integration of Artificial Intelligence into Criminal Procedure Law and Practice in Kazakhstan, https://www.mdpi.com/2075-471X/14/6/98?utm_source
4. Базаров А.А. Концептуализация информации, цифровизации, сети интернет – ключевой аспект развития современной юриспруденции // В сборнике: Исторические, философские, методологические проблемы современной науки. 2021. - С. 298-302.
5. Кобелева Н. А. Современные информационные технологии в правоохранительной деятельности // Молодой ученый. 2022. № 18 (413). С. 279.